

Funkcionalitástól a műalkotásig — A pápai díszkardok evolúciója a megszentelt kard és süveg részeként

Mészáros D. Szimonetta

MNL Országos Levéltára — levéltár-pedagógus

Bevezetés

Jelen tanulmányban a pápai díszkardok formai változását vizsgáljuk, különös tekintettel e változások kihatására, a kardok funkcionalitására. A téma egy közel 400 éves hagyományhoz köthető pápai ajándék, a megszentelt kard és süveg történetének csak egy nagyon apró szegletét fedi le, azonban annak mégis legfontosabb kérdéseit veti fel. Az alábbiakban három központi kérdés mentén járjuk körül a témát. Elsődlegesen meg kell vizsgálnunk, kimutatható-e egy állandó fejlődés a pápai díszkardok körében, mely tükrözi az adott korszakra jellemző tipikus elemek folytonos fejlődését. Másodsoron, fel kell tennünk a kérdést, hogy tükrözik-e a pápai díszkardok az adott korszak ötvösművészetének ízlését és a kortárs műalkotások közé emelhetők-e. A harmadik és talán legfontosabb kérdés, hogy meghatározható-e egy konkrét pont, amikortól a pápai díszkardok élesen elválnak a tipológiával jól leírható formáktól, és az ötvösművészet olyan remekeikévé válnak, melyek teljesen túlmutatnak eredeti funkciójukon. Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ kaphassunk, meg kell vizsgálnunk a fennmaradt példányokat és a pápai díszkardok történetének kezdetét is. Bár a pápai díszkardok mint fegyverek alapvetően a fegyvertörténet körében lennének értelmezhetők, mégis olyan különleges, művészi igényű tárgyakat foglal magába, melyeket a művészettörténet sem hagyhat figyelmen kívül. Ahhoz azonban, hogy pontosan el tudjuk helyezni a pápai díszkardokat mind a fegyver-, mind művészettörténetben, fontos, hogy pár szót ejtsünk a kard mint tárgy természetéről is.

A legtöbb ember, aki lelkesedéssel olvas hidegfegyverekről, egyetérthet Ewart Oakeshottal abban, hogy a kard nem más, mint

„vonal és arány szigorú tökéletessége, mely így a szépség esszenciájává teszi”.¹

| ¹ OAKESHOTT 2000: I. (saját fordítás).

Alapvetően a kard mint funkcionális tárgy látszólagos egyszerűsége mögött komplex tudatosság rejlik, melyet már a 15. századi vívómester, Philippo Vadi is kifejtett *Arte gladiatoria dimicandi* című traktátusában, melyben a kardot és vívást a tudományossághoz, kiváltképp a geometriához köti.²

A kard szépségének esszenciája azonban nem csupán a szigorú funkcionalitásból eredő arányokban és a mozgását befolyásoló geometriai precizításban jelenhet meg. Már a legkorábbi kardnak mondható fegyverek, a törökországi Arslantepe arzénes bronzból készült kardleletei között is megjelenik néhány esetben a díszítő jellegű ezüstberakás.³ Ez már a korai példányoknál is az esztétikai igényesség jelenlétét feltételezi, formavilága pedig még teljesen más, mint a köztudatban élő kardé, mely kiválóan mutatja, hogy az évezredek során a kard maga is egyfajta evolúción ment keresztül, mely folyamatosan tökéletesítette a funkció és forma egységét. Azonban előfordulnak olyan kardok is, ahol a forma egyértelműen felsőbbrendű a funkció felett, és a mindenkor művészi igényességet tükrözi. Ezeket a különleges igénnyel és dekorációval elkészített fegyvereket a tényleges, avagy funkcionális fegyverektől elkülönítve kell kezelnünk, ugyanis ezek kialakítása gyakran teljesen ellehetetleníti az eredeti funkció betöltését. Az ilyen jellegű díszfegyvereket több csoportra oszthatjuk, ám e csoportok között gyakori az átfedés. A méltán híres *The Art of Attack* című munkájában Henry Swainson Cowper hadnagy a díszfegyverek négy típusát különbözteti meg; ezek a ceremóniális, hivatali, felvonulási és votív fegyverek.⁴ Mindegyik típus megnevezése magáért beszél, azonban a hivatali és felvonulási, valamint a ceremóniális és votív fegyverek között, emellett a felvonulási és ceremóniális fegyverek között is előfordulhat átfedés, így a legszélesebb körben a ceremóniális kifejezést alkalmazhatjuk. A valódi fegyverekhez legközelebb a hivatali és felvonulási fegyverek, legtávolabb pedig egyes votív fegyverek állnak, ugyanis ezek gyakran csak formában jelenítik meg a fegyvert, de méretben, anyagban és gyártástechnológiában egyáltalán nem. Ezek a votív fegy-

² https://wikitenauer.com/wiki/Philippo_di_Vadi (utolsó megtekintés: 2026. május 14.) Marco Rubboli és Luca Cesari átirata alapján saját fordítás.

Considera bene questa mia sente(n)za
che l'è scienza vera e non è arte
e mostrallo con breve eloquenza.

Gondold meg mit mondok neked
Igaz tudomány ez és nem művészet
Hallgasd meg rövid szónoklatom,

La geometria che divide e parte
Per infiniti numeri e misure
Che impi(e) di scientia le sue carte,

A geometriához mely oszt és elválaszt
Végtelen számokhoz és mértékekhez
Mí megtölti papírom tudománnyal

La spada è sottoposta a le sue cure,
Convien che si mesuri i colpi e i passi
A ciò che la scienza t'asecure

Mert ő a kard gondos úrnője
Ki mértéke ütésnek s lépésnek
És biztos a tudománya

D geometria lo scrimir se nasce
E sottoposto a lei, e non ha fine
E l'uno e l'altro infinito fasse

A kard az ő szülötte
Neki végtelenségig engedelmes
Ezáltal mindkettő végtelen

³ A korai kardok nagyjából 60 centiméter hosszúságúak voltak, és kifejezetten az elithez kapcsolódtak. Ez a korai átmeneti kard a törből természetes módon alakult át. Hosszabban ezekről a leletekről lásd FRANGIPANE, et. al. 2012: 237–260.

⁴ Bár Cowper csoportosítása lefedi a díszfegyverek nagy részét, nem hagy játékkeret olyan díszfegyverek beemelésére, melyeknek nincs kifejezett funkciójuk a pusztá kuriozitáson felül, így ebben a besorolásban nem helyezhetők el.

verek sokkal inkább mondhatók személyes, fogadalmi tárgyaknak, akár műalkotásoknak is, mintsem funkcionális fegyvereknek.⁵ A pápai díszkardok a díszfegyverek között leginkább a ceremoniális fegyverekhez sorolhatók.

A pápai díszkard mint a megszentelt kard és süveg része

A megszentelt kard és süveg megjelenése a karácsonyi liturgiában

Bár a tanulmány elsődlegesen a pápai díszkardokra fókuszál, nem szabad elhanyagolnunk a tényt, hogy a kardok egy tárgye gyütt es részét képezik, mégpedig a megszentelt kard és süvegét, amely egy évszázadokon át fennálló ajándékozási hagyománnyal bír. Az *ensis benedictus*, avagy a megszentelt kardot minden év karácsonyán, a harmadmisén szentelte meg a pápa, ennek okán hívják még karácsonyi kardnak is.⁶ A megszentelés a mise egyik fő mozzanata volt. Amennyiben ekkor az előre kijelölt tulajdonos jelen volt, helyben fel is övezték vele, és megkapta a hozzá járó hermelinprémes süveget és a díszes brokátövet is. Viszont ha a kijelölt távol maradt, a pápai legátus *extra curiam*, külön ceremónián adta át. A hermelinprémes, gyöngyökkel kivarrt süveget a kard hegyére tették, és azzal az ég felé mutatva díszkísérettel vitte a legátus az átadás helyszínére, ahol a misét celebrálták az átadás tiszteletére.⁷ Ez a fontos mozzanat meghatározta a kard eredeti nézőpontját, miszerint azt a kardgombbal lefelé kell értelmezni. A ceremónia szerves részeként pedig egyértelműen ceremoniális fegyverként kell értelmeznünk, ugyanis Johannes Burckhard feljegyzéseiben részletesen ír a kard használatáról. A kard átvételekor a megajándékozott háromszor sújtott a karddal a levegőben, majd, mint ha vértől tisztítaná meg a kardot, megtörölte azt a köpenyében, mielőtt visszahelyezte a hüvelyébe.⁸

Hasonlóan az aranyrózsához, általában az egyháznak tett szolgálatért kaphatták a megszentelt kardot és süveget uralkodók és prominens személyek, de volt rá példa, hogy közigazgatási egységet ille ttek az ajándékkal, mint ahogy azt a svájci esküszövetség példánya is mutatja. Azonban ennek a kardnak, hiába ajándék, magas ára volt, és a szokás úgy tartotta, hogy értékének többszörösét ille tte t hálaajándékként visszaküldeni a pápának. Azonban ez a fizetség is elhanyagolhatóan volt mondható egy olyan kardért, amely státuszszimbólumként is funkcionált, és az anyagi mellett diplomáciai vonzata is volt.

A kard megszentelése és ajándékozása évszázadokig szerves része volt a karácsonyi liturgiának, mellyel a karácsonyi harmadmisét így a fegyveres misék közé sorolhatjuk. A megszentelt kard és süveg ajándékozásának hagyománya azonban mára megszűnt, utoljára XIX. Lajos francia király kapta meg az ajándékot, melyet XII. Leó pápa áldott meg 1825-ben.⁹ A korábban említett 500 éves hagyomány a megszentelt kard és süveg ajándékozásának kezdetét az utolsó dátumhoz képest a 14. századra teszi, azonban a hagyomány eredetével kapcsolatban számos teóriát olvashatunk, különböző forrásokra vagy eseményekre hivatkozva.

⁵ COWPER: 2006: 23–26.

⁶ KOVÁCS S.: 2002: 55–56.

⁷ LAKATOS 2010: 20.

⁸ BURCHARD II: 419–423.

⁹ PINTI 2001: 3.

A megszentelt kard és süveg ajándékozásának kezdetéről az adatok bizonytalanok, találkozhattunk egészen korai datálásokkal is, például Ferdinand Gregorovius és Lord Edward Twinning a 758-as évszámot jelöli meg a hagyomány kezdetének, I. Pál pápa Kis Pippinnek ajándékozott kardját tekintve az első ilyen jellegű pápai ajándéknak.¹⁰ Ezzel szemben Gateano Moroni az 1202-ben III. Ince által I. Vilmos skót királynak ajándékozott kardot jegyzi első lehetséges esetként, de nem jelöli meg a forrásokat, melyekre állítását alapozza.¹¹ Tagadhatatlan, hogy már a 13. századból is vannak információk, miszerint már ajándékoztak kardokat pápai megrendelésre, azonban nem tudhatjuk biztosan, hogy ténylegesen a megszentelt kard és süveg részeként adták át ezeket. A pontos beazonosításhoz az ordináriumok és a pápai könyvelés forrásai állnak rendelkezésre. A pápai miséken megjelent kardról a pápai ordináriumokban, Jean de Siontól vannak információink 1342–1356 között, de csak említésszerűen, és nem azonosítható be a pontos funkció.¹² A ceremóniamesterek feljegyzéseiben keresve Jacobus Caetanus írja le a kard megjelenését az *Ordo Romanus* XIV-ben és Peter Amelius az *Ordo Romani* XV-ben. Schäfer munkái szerint a feljegyzések alapján azonban 1357-ben is fizetséget utaltak ki egy ilyen jellegű kardért, ez tűnik az első olyan megszentelt kardnak, amelyről konkrét adatot mutat fel a kutatás. Az első biztos megajándékozottként Eugén Müntz és Kalmár János Anjou Lajos herceget nevezi meg 1365-ből, megrendelője V. Orbán pápa,¹³ míg Moroni biztosra mondhatóan legrégebbi jelöltként Fortiguerra Fortiguerrit nevezi meg, aki VI. Orbán pápától kapta a kardot 1386-ban.¹⁴ Mivel Müntz bizonyítékait forrásokból nyeri,¹⁵ hihetünk az általa meghatározott korábbi dátumnak. Azonban, mivel az 1357-es bejegyzés is egyértelműen jelöli, hogy a kardot és süveget is a karácsonyi miséhez kapcsolódóan rendeli meg, biztonsággal használhatjuk ezt a legkorábbi igazolt dátumként.¹⁶ Müntz előzetes kutatásai a pápai díszkardokról kivételesen jó alapot nyújtanak a kutatásnak. A három részletben megjelent, pápai díszkardokról szóló összefoglaló cikksorozata¹⁷ mellett kiváló forrásfeldolgoásaiban is olvashatunk tőle a pápai udvar művészeti mecenetúrájáról.¹⁸

Ha kezdetként az 1357-es, végnek pedig az 1825-ös évszámot vesszük, akkor a pápai díszkardok száma akár 500-ra is rúghatna, azonban nem vagyunk ilyen szerencsések. A teljes anyag körülbelül 6%-a maradt meg, azonban ez csak a jelenlegi ismereteink szerint van így. További kutatásokkal akár újabb példányok beazonosítása is lehetséges mind a források, mind pedig az autopszia alapján.

A pápai díszkard meghatározása

A kutatás elsődleges nehézsége, hogy a tárgycsoport nincs pontosan definiálva. Nevezik megszentelt kardnak, pápai díszkardnak, karácsonyi kardnak; ez utóbbi elnevezés valamelyest

¹⁰ BURNES 1969: 162.

¹¹ MORONI 1854: 39–61.

¹² WARMINGTON 2000: 98.

¹³ KALMÁR 1958: 10.

¹⁴ BURNES 1969: 160.

¹⁵ Az információt Müntz a Vatikáni Apostoli Levéltár anyagában az *Introitus Et Exitus Camera Apostolicae* 1365-re vonatkozó anyagában találta meg, és ekképpen hivatkozza: Archives scrètes du Saint-Siège, Int. et Exit. Cam. 1365, no 302, fol 50 v, Cf. Reg. 317, fol 99.

¹⁶ SCHÄFER 1914: 642.

¹⁷ MÜNTZ 1890; MÜNTZ 1889.

¹⁸ MÜNTZ 1882; MÜNTZ 1898.

pontosítja a kard szerepét, azonban véleményem szerint a legelegánsabb megnevezés a pápai díszkard. Ez a megnevezés azonban félrevezető lehet, mégpedig azért, mert azt sugallja, hogy önmagában kell értelmezni, ezért kiemelten fontos, hogy jelezzük, hogy a fegyver csak egy eleme a megszentelt kard és süveg tárgye gyűjtésének.

A kardokról készült publikációk sora ugyan leírja, hogy a kard egy pápai ajándék része, és a tényt, hogy a pápa megszentelte, azonban nem kerül meghatározásra, hogy van-e bármilyen kritériuma annak, hogy egy kardot pápai díszkardnak nevezhessünk. Amennyiben nem pontosítunk az általában hozott feltételeken, akkor a fő pont a pápa általi adományozás, valamint a tény, hogy a tárgy egy megáldott díszkard. Azonban ez nem elég önmagában egy tárgykör behatárolására, így mindenképpen szükség van egy pontosabb definíció és kritériumrendszer megalkotására, ugyanis ez a kifejezés használható számos olyan kardra is, amely nem képezi a vizsgált tárgykör részét, mint például a bécsi Kunsthistorisches Museum gyűjteményében található Ercole dei Fideihez köthető, HJRK A 453 és HJRK A 454-es leltári számon nyilván tartott kardok, melyeket I. Miksa, később V. Károly német-római császár kapott ajándékba II. Gyula pápától 1509-ben.¹⁹

Formájukban és készítési idejükben is eltérnek a Szent Szilveszter- vagy a X. Nagy Szent Gergely-rend kardjai, mégis meg kell jegyeznünk, hogy nem képezik a tárgykör részét. Ezek az értékes kardok az itáliai *spada di lato* formát követik, hosszú, vékonyodó pengével. Markolatuk általában gyöngyházzal berakott és arany elemekkel díszített. Annak ellenére, hogy egyes kritériumok teljesülnek — tehát a pápa megszentelte, majd elajándékozta azokat —, első ránézésre is megállapítható, hogy nem képezik a tárgykör részét, ezért további kritériumként az átadás ceremóniáját is figyelembe kell venni.

A kardokon végigtekintve, láthatjuk, hogy egy jellegzetes formát követnek, mely a hosszúkardokra vagy kétkézes kardokra jellemző, és vannak bizonyos elemek, melyek szinte minden példányon visszatérnek. A legfontosabb kritérium, hogy mindenképp a süveggel és övvel együtt adták át, ugyanis az ajándék szimbólumrendszere egységként értelmezendő. Tehát ezeknek az alapvető kritériumoknak kell teljesülniük ahhoz, hogy egy díszkardot bevehessünk a tárgykörbe:

1. Pápai megrendelésre készül a megszentelt kard és süveg részeként.
2. Az együttes fontos szerepet tölt be a karácsonyi misén, és a pápa is ekkor szenteli meg.
3. Az átadásnak vagy a karácsonyi misén kell történnie, vagy a szertartás megismétlésekor, *extra curiam*.
4. A kardnak meg kell felelnie bizonyos formai követelményeknek, és tartalmaznia kell az állandósult elemeket.

¹⁹ Ezek a kardok Szent Péter Lovagjaivá avatták az említett két császárt, amely ekkor még szabályzat és alapító okirat nélküli kiváltságos rend volt, csak később, 1520-ban vált tényleges pápai lovagrendd. Bár a kardokat valóban a pápa szentelte meg és ajándékozta el, nem tekinthetők a tárgykör részének. Az 1509-es dátum miatt azonban sokáig II. Ulászló kardját I. Miksa császárhoz kötötték a rajta szereplő datálás miatt, mely szintén az 1509-es számot fedi. A kardok az online katalógusban:

HJRK A 453: <https://www.khm.at/objektdb/detail/372850/?offset=107&lv=list> (2026. május 14.)

HJRK A 453: <https://www.khm.at/objektdb/detail/510794/?offset=14&lv=list> (2026. május 14.)

Jelenleg 30 darab²⁰ kard él a köztudatban pápai díszkardként, azonban ezek közül nem mindegyik felel meg az összes kritériumnak, így mindenképp fontos a tárgykör revíziója a fentebb említett szempontok szerint. Fontos leszögezni, hogy jelen tanulmányban a pápai díszkard alatt azt a 29 kardot értjük, mely a fenti kritériumok közül mindnek megfelel. A fent említett kritériumok abban is segítenek, hogy a tárgykörhöz esetleg tévesen csatolt kardokat kizárhassuk. Véleményem szerint a 30 kard közül egy kard kizárható, egy pedig komoly kérdéseket vet fel a tárgyi önazonosság terén, mely esetben figyelembe kell vennünk a tárgy történeti voltát, így nem vethetjük el egyértelműen jelenlegi formáját. A fennmaradt példányok közül egyet magyar uralkodó kapott, ez II. Ulászló kardja, amely az egyetlen fennmaradt példánya a magyar uralkodóknak ajándékozott kardok közül. A magyar vonatkozású kardok táblázata alább látható.

1. táblázat. Magyar vonatkozású pápai díszkardok

	Megrendelő	Tulajdonos	Év	A kard utóélete
1.	XXIII. János ellenpápa	Zsigmond király	1414	nincs adat
2.	IV. Jenő	I. Ulászló király	1443	Elveszhetett a várnai csatában
3.	II. Pál	I. (Hunyadi) Mátyás király	1471	nincs adat
4.	II. Gyula	II. Ulászló király	1509	A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került be
5.	XIII. Gergely	Báthory István magyar főnemes (lengyel királyként)	1580	Csak a penge maradt fenn, a krakkói Wawel gyűjteményében

A kard és süveg karakterisztikája

A megszentelt kard és süveg fennmaradt példányait felsorakoztatva, első szemrevételezés után is kijelenthető, hogy a tárgye gyűttes megjelenése mögött mindig is rejtett egyfajta tudatosság. A pápai ajándék elkészítésének voltak alapvető formai elemei, melyek szinte minden fennmaradt példányon azonosíthatóak, már a legkorábbi példányokon is, mint például II. János kasztíliai király kardja 1446-ból. Amennyiben nem, az többnyire az egyes részek cseréjének eredménye, mint például X. Bogiszláv kardjának esetében. Előfordul Caesare Borgia pápai díszkardnak tulajdonított *cinquede*a esetében, hogy a kard teljesen eltér a megszokottól, de ebben az esetben erősen vitatható, hogy mint pápai díszkard a megszentelt kard és süveg tárgye gyűttesének eleme lett volna, így nem tekintem a tárgykör szerves részének.²¹

A kardok hüvelyének famagját sötét színű, többnyire vörös vagy fekete bársonnyal vonták be, melyre áttört mintájú, trébelt aranyozott ezüst vagy egyéb fémlemezről készült borítást helyeztek teljes hosszában, az áttört mintának köszönhetően pedig a lemezen átsejlik a bevonóanyag eredeti színe is. Ezt a trébelt lemezt többnyire növényi ornamentika díszíti, mely az adott korszakra vagy a megrendelő pápára jellemző elemekkel van kiegészítve. Míg a II. Gyula által megrendelt kardokon megjelennek a della Rovere családra utaló makkok, ami jól megfigyelhető II. Ulászló kardján is, addig a Borgia pápa, VI. Sándor által X. Bogiszlávnak ajándékozott kardhüvelyen — amely mára sajnos elveszett, de rendelkezünk róla több fotográfiával és rajzzal — egyértelműen a Borgia bika jelenik meg. Az áttört lemezen kívül zománcozott vagy vé-

²⁰ A 30 darab pápai díszkardként számontartott fegyvert az 1. számú melléklet listázza, melyben a megjelölt tétel jelöli a véleményünk szerint a tárgykörből kivonandó kardot.

²¹ Erről hosszabban: MÉSZÁROS 2023.

sett elemek is megjelennek a pápaság szimbólumával és családi címereivel vagy mottójával. Ez utóbbi III. (Idősebb) Vilmos felső-hesseni tartománygróf kardján is megfigyelhető.

A pengéket gyakran spanyol vagy katalán mesterektől rendelték meg előre,²² a pápai ötvös számos esetben csak a gravírozásért felelt, ezt a forrásokban feljegyzett megrendelt munkálatokból tudjuk. A pengetőveken gyakran megjelenik Szent Péter és Szent Pál alakja, majd lettük felirat vezet a pengevéjat mentén körülbelül a penge kétharmadáig. Ezt a feliratos részt lezárandó pedig egy medalionban változó motívumok, leggyakrabban rozetták vagy Krisztus hajója látható.

A feliratok gyakran eltérőek, így leírásakor ezeket a péteri vagy a páli oldal felirataként szükséges jelölni. A legkorábbi példányokon egy egyszerű dedikációs feliratról van szó, mely a pápa nevét és pontifikátusának évét tartalmazza, mint például II. János kasztíliai király és Francesco Foscari velencei dózse kardján, ezeken még nem jelenik meg Szent Péter és Szent Pál alakja. A szentek először Ludovico Bentivoglio 1454-ben készült kardján jelennek meg. Bár így különbséget tehetünk a penge két oldala között, a feliratok még megegyeznek. Az első példa a különböző feliratokra Christofor Moro 1462-ben készült kardja, azonban ezen a szentek nem kerülnek megjelenítésre. Sajnos a fennmaradt példányokban egy 26 éves hiátust találhatunk, azonban a következő, már érettebb időszakhoz tartozó példányon, mely Inigo López de Mendoza 1486-ban készült kardja, a keresztény közösségek védelmére felszólító felirat olvasható, melyek részletei a koronázási vagy lovaggá avatási ceremóniák szövegeire emlékeztethetnek. Hasonló feliratokat tartalmaz III. (Idősebb) Vilmos felső-hesseni tartománygróf kardja is, mely 1490-ben készült. X. Bogiszláv 1497-es kardját sajnos a tárgyi önazonosság kérdése miatt ki kell hagynunk a pengék megvitatásából.²³ Így pedig elérkezünk IV. Jakab skót király, II. Ulászló és Svájc pápai díszkardjához, melyeket testvérpéldánynak tekinthetünk. Mindhárom kardon megjelenik Szent Péter és Szent Pál alakja, azonban a feliratok már a korai példányokéhoz hasonlóan csak a megrendelő, II. Gyula pápa nevét és pontifikátusának megrendeléséskori évét tartalmazzák. Ez a gyakorlat pedig végig látható a későbbi pengéken is, megmaradnak a dedikációs feliratok, azonban Szent Péter és Szent Pál alakja a későbbi darabokon nem minden esetben mutatkozik, azonban egyre erőteljesebben megjelenik a növényi ornamentika, mely a pengék aranyozott részét díszíti. Francesco Morosini kardján pedig a szenteket már VIII. Sándor pápa családi címere váltja fel.

A markolatok szintén domborított lemezből készültek, középen már kezdetektől vékony gyűrűvel vagy a korabeli kelyhek és kandeláberek szárát díszítő elemmel, nádusszal osztottak, melyek számos formát vehetnek fel az egészen tárcsaszerűtől a párna formán át akár a gömbszerűig. A markolatgombot pedig szintén zománcozott lemezek díszítik, de ismerünk egy példát kalcedonkristály markolatgombra III. Albert brandenburgi választófejedelem kardjáról, ám ezt lecserélték, és csak rajzi dokumentáció maradt fenn róla.²⁴ A markolatok teret adnak az ötvösművészek tehetségének kibontakoztatására. A markolatgombok és keresztvasak hamar szembetűnő változásokon mennek keresztül, melyek nem feltétlenül az adott korszakban jellemző tipológiai formákat követik. Míg II. János kasztíliai király kardjának keresztvasa

²² YRIARTE 1886: 181.

²³ A kard egyfajta „Thészeusz hajója”; mára egyetlen eleme sem numerikusan azonos a misén megszentelt karddal, azonban történeti tárgy lévén a változások által forrása önmaga történetének.

²⁴ LESSING 1895: 137.

az Oakeshott-típológia alapján kiválóan leírható a korszakra jellemző O-11-es típussal, és III. (idősebb) Vilmos felső-hesseni tartománygróf kardjának keresztvasa az O-8-as típussal, addig a többi kardnál, melynek még szintén eredeti keresztvasa maradt fenn, olykor dinamikus, a penge felé ívelő növényi motívumokkal kialakított, zoomorf vagy antropomorf keresztvasak a jellemzőek, de a pápai insigneák és az angyalok is előfordulnak. Itt fontos megemlíteni, hogy a fennmaradt példányok között számos darab keresztvasán delfinmotívum jelenik meg. Majd ezt váltják a fantasztikus, növénybe hajló antropomorf lények, és végső formában éri el az angyalokat. Megfigyelhető egy egyértelmű ív a funkcionalitástól a dekoratív jellegig. A markolatok osztása egyre drámaibbá válik, tetőpontját az 1480-as évektől éri el, majd a 16. század második felére a markolat osztása a kétkezes kardok (*montante*, *zweihänder*) markolat kialakítására kezd hasonlítani egy rövid ideig, azonban kevés az arányos markolat kialakítás. Erre az átmeneti időszakra kiváló példa II. Ferdinánd osztrák főherceg két kardja. Az uniformitást és a kialakult, állandó mintát kiválóan mutatja, hogy a két kard megrendelése között ugyan eltelik 14 év, mégis szembetűnő a hasonlóság. A 17. századhoz közelítve a dinamikusan hajló, aszimmetrikus növényi ornamentika már III. (Sobieski) János lengyel király kardján is megfigyelhető, már a kard nézete is átfordult. Végső soron azt figyelhetjük meg, hogy a markolat egyre inkább egy, a kardtól szinte független kispasztikává válik, és olykor a nézete is átfordul, mint például Francesco Morosini velencei dózse kardján, ahol a kard föld felé néző hegyétől fölfelé haladva az angyalok és felfelé futó indák között fáklyák, páncélok és bőségszaruk közt emelkedik fel a pápai tiara és a keresztbe tett kulcsok motívuma, a pápa szinte piedesztálom elhelyezkedő, családi címere felé. Az egyre erőteljesebb ornamentális elemek a 17. század végére már már öncélúnak mondhatók.

A kardhoz tartozó övet szintén a pápai jelvények és az aktuális pápa családi címere díszítik, többnyire vörös és aranyszálból szőtt selyembrokáttól készülnek, a csatokat is aranyozták, valamint az öv lyukait is ötvösmunkák díszítik. A lyukak díszei számos esetben leveleket vagy apró rozettákat formálnak. Az övcsatokat is gyakran díszítik zománcozott elemek, ám ezeket van, hogy korábban készítik el, és akár stílusban, korban és alkotóban is eltérnek a kardoktól, összességében a megmaradt öveken nem mutatható ki jelentős változás, leszámítva az ötvösművészet mindenkori ízlésének követését.

Nagyon kevés maradt fenn a kardhoz járó megszentelt süvegek közül, azonban a pontosan meghatározott ikonográfiájuk miatt tudhatjuk, hogy hozzávetőlegesen hogyan néztek ki. Erre jó példa I. Ferdinánd Habsburg főherceg süvege 1567-ből, amely a legrégebbi fennmaradt példányok közé tartozik. A vörös — esetenként sötétzöld vagy fekete²⁵ — bársonysüvegek egyes leírások szerint hermelinprémmel voltak szegélyezve, ahogy ez III. (Sobieski) János lengyel király süvegén is látható. Ezt a süveget 1674-ben áldotta meg X. Kelemen pápa, de csak 1683-ban került átadásra. Ez a kard és süveg együttes a mai napig is a krakkói Wawelben található.²⁶ A süveg hátuljáról két díszes szövésű szalag lóg le. Tetején aranyfonallal hímzett, gyöngyökkel varrt napmotívum, jobb oldalán gyöngyökkel hímzett galamb látható a Szentlélek szimbólumaként.

²⁵ BURNES 1969: 162–163.

²⁶ LILEYKO 1987: 126–127.

További képi ábrázolások is fennmaradtak a süvegről, a legkorábbi példányokhoz időben közel járó süvegről a lehető legközelebbi képet a Svájc számára készített kardot kísérő, kiváló minőségű zászlógyűjteményről, az úgynevezett Juliusbanner zászlócsoporthoz láthatjuk. A zászlók érkezését és átadását hatalmas ünnepekkel fogadták, ezeket pedig számos metseten dokumentálták. Ilyen például az 16. századi metszet is II. Gyula pápa heroldjaival, mely a korban legközelebb eső, hitelesnek tekinthető ábrázolás a süvegről és a kardról.²⁷ A képen két herold látható, mindkettő zászlót tart a kezében, melyeken keresztezett kulcsok láthatók, a bal oldali herold zászlóján valószínűsíthetően kardhegyre ültetett süveg, a jobb oldalin a pápai tiara látható még. Mindkét férfialak teljes páncélt visel, egyik lábuk középre, a másik a néző felé fordul. A bal oldali férfi kezében a Svájc által kapott kardra hasonlító fegyver látható, azonban a delfinek törzse nem a penge, hanem a markolat felé fordul. A jobb oldali férfialak kezében díszes süveg látható, mely aránytalanul nagy. Széles sávban szörmeperem keretezi. A süveg tetején a gyöngyökből készült, kiemelkedő díszítés alól napsugarak futnak lefelé, a süveg elején pedig fehér galamb látható. A fejfedő formája így jól láthatóan nem ment át szembetűnő változáson az elmúlt évszázadokban. Azonban kiválóan beleillik a prominens férfiak által preferált fejfedők divatjába, ahogy azt Anselmo Solerio is vizsgálja, valamint Paolo Pinti is foglalkozik vele a megszentelt kard és süvegről szóló cikkében.²⁸

A pápai díszkardok funkcionális változásai a forma függvényében

Funkció és forma

Mivel a tanulmány középpontjában a megszentelt kard és süveghez tartozó kardok állnak, így elengedhetetlen áttekinteni a tárgykör elemeinek megfeleltethető fegyverformákat a kardok technikai leírásának megismeréséhez. A kardtípusok behatárolása általában egyszerű feladat, a használatból eredő arányok és formák mentén írhatók le az egyes darabok a megszokott tipológiákkal. A pápai díszkardok esetében azonban a fenti fejezetben leírtakból következően az idő előrehaladtával fokozatosan áthelyeződik a hangsúly a dekoratív elemekre. Egy pusztán harci funkciójú fegyver leírásához matematikai adatok és a tipológia ismerete is elégséges lehet, amennyiben az nem rendelkezik valamilyen különleges elemmel vagy díszítéssel. Ezzel szemben a pápai díszkardok a ceremóniális fegyverek közé sorolhatók, így funkcióját nem lehet csupán egy rétegben vizsgálni.

Visszatérve a korábbiakban Oakeshottól idézett költői definícióra, mely szerint a kard „vonal és arány szigorú tökéletessége”, fel kell tennünk a kérdést, hogy az ismert tárgyi anyag arányai szerint mely kardtípusokba sorolható be. Mivel az egyes típusok arányai a lehető leg-hatékonyabb használatot segítik elő, így nem vizsgálható a funkció a forma nélkül. A kardok felméréséhez nagyon nagy segítséget nyújt a visszafejtéses módszer, melynek egyik úttörője Peter Johnsson, aki egy geometrikus elméletet dolgozott ki. Eszerint a kardok megalkotásának

²⁷ Johannes Stumpf: *Schwytzer Chronica* (VD 16 S 9866), 1548-as krónikájában megtalálható a kép, melynek online változata itt érhető el: <https://www.e-rara.ch/zuz/content/zoom/1527589> (2026. május 14.)

²⁸ Anselmus Solerius Cemeliensis néven adatta ki *De Pileo, caeterisque Capitis Tegminibus tam Sacris, quam Profanis* című munkáját. A kiadvány szerint Sumptibus Andreae Frisii által 1671-ben, így a megszentelt süvegekkel való ábrázolása egykorú forrásnak is tekinthető.

tökéletes harmóniában kell lennie a tervezett használattal, így rögzült geometriai szerkesztést igényel. Ezt a visszafejtésen alapuló módszert az utóbbi évtizedben számos alkalommal sikeresen alkalmazták.²⁹ A visszafejtéses módszerre azért volt szükség a kutatásban, mert korabeli források a fegyverek elkészítési módjáról csak elhanyagolható számban maradtak fenn. A kardok használatából azonban tudjuk, hogy kényes egyensúllyal kellett őket megalkotni, ami természetesen elérhető korábbi mesterek munkáinak pontos másolása alapján is, viszont pont a használatból adódóan fontos, hogy a testarányokat is kövesse. Ezekhez ismét a korábban már idézett Philippo Vadi traktátusában olvashatjuk, hogy a keresztvasnak és a markolatnak egyforma hosszúságúnak kell lennie, mely nem lehet nagyobb az alkar hosszánál³⁰. Ez a testarányokon és geometrián alapuló vívásszemlélet a későbbiekben az úgynevezett verdadere destrezában fejlődik tovább.

Ha Vadi intelmeit és Oakeshott tipológiáját egyaránt figyelembe vesszük, a kardok markolatának mérete általában kétkézes forgatást tenne lehetővé, ez a forma és arányrendszer a másfélkezes vagy kétkézes kardokra jellemző. A tipológia figyelembe veszi a penge formáját, a markolat hosszát és a pengéhez viszonyított arányát, valamint a keresztvas méretét. A markolatgomb és keresztvas formáinak külön tipológiája van. Látható azonban, hogy a penge és markolat aránya dominálja a tipológiát.³¹

A pápai díszkardok eddig ismert corpusának darabjai az Oakeshott XIIa, XIIIa, XVa, XVIa, XVII, XVIIIb, XVIIIc, XX és XXa típusainak feleltethetőek meg, a pontos azonosításhoz azonban pontos mérésekre van szükség, majd a mérések adatai alapján kiszámolható a kardok geometrikus aránya, amelynek ismerete és a típus területi paramétereivel való összevetése lehetővé teszi a pontosabb kategorizálást. A típusok élő nyelvben való megnevezései, a hosszúkard és a kétkézes kard, két teljesen más funkciójú fegyvert jelöl, melyek között már az 1540-es *Masters of Defence* versenyen is különbséget tettek, azonban pápai díszkardként mindkét forma előfordul.³² Ez tehát egyértelműsíti, hogy a kardokat érdemesebb tipológiai kóddal leírni. A korábbi fejezetben azonban megbizonyosodhattunk arról, hogy a vizsgált tárgykör csak nagyon csekély mértékben írható le a fegyvertörténet eszköztárával. Ez azzal is magyarázható, hogy a többretegű funkcióban a fegyverjelleg másodlagos, fontossága eltörpül az elsődleges funkcióval szemben, mely a megszentelt kard és süveg karakterisztikájából eredő szimbolikus jelentés. Itt ismét vissza kell térnünk a díszfegyverek egy másik kategóriájához, a votív fegyverekhez, melyek pusztán alaki egyezést mutatnak a valós fegyverekkel.³³ Ha a pápai díszkardokat nem csak ceremoniális, de votív fegyvereknek is tekintjük, világossá válik, hogy sokkal inkább értelmezhető az ereklyetartók, úrmutatók és más liturgikus tárgyak körében, melyek az ötvösművészet hasonló minőségű remekei.

²⁹ <https://swordreflections.com/notes/the-making-of-a-long-sword/> (2026. május 14.)

³⁰ Philippo Vadi *Arte gladiatoria dimicandi* című traktátusa online is olvasható mind átiratban, mind fordításokban: http://www.middleages.hu/english/martialarts/treatise_database.php?treatise_id=737 (2026. május 14.)

³¹ A tipológia könnyebb megértéséhez javaslom: <https://albion-swords.com/articles/oakeshott-typology.htm> (2026. május 14.)

³² STRUTT 1801: 211.

³³ COWPER 2006: 23–26.

A kard és süveg szimbolikus funkciója a karácsonyi liturgiában

Ha szigorúan vesszük, a kard önmagában is szimbolikus erővel bír. A 12. század második felében bekerült a koronázás kellékei közé, így a királyi hatalmat jelképező szimbólummá vált a keresztény kultúrkörben is,³⁴ de már asszír királyok is használták hatalmuk jelképekül a kardot.³⁵ Az igazságosság, mértékletesség és ítélkezés szimbólumává pedig a reneszánsz idejében vált. Azonban a művészetben is számos jelentéssel bír a fegyver megjelenítése. A keresztény ikonográfiában a végítélet napján az Úr szájából is kétélű kard csap elő, valamint lélekmérő Szent Mihály arkangyalt is kivont kard és mérleg alapján azonosítjuk, Szent Péter pedig két kardot tesz Jézus elé az Olajfák-hegyén (Lk 22,38)³⁶ ezen felül a kard még a mártírszentek jelképe, de Mária szívében is hét kard fúródik át, hét bánatát jelképezve.³⁷ Szintén a kard szerepel a hatalom szimbólumaként az I. Geláz pápától származó két kard elmélet fókuszában is. Elméletét két kardra alapozza, miszerint a világ kormányzását két hatalom végzi: „auctoritas sacra pontificum” mely a pápai hatalom és a „regalis potestas”, a világi, avagy királyi hatalom.

Sorba véve a kard és süveg együttesén megjelenő egyes szimbólumokat, megállapíthatjuk, tudatos koncepció van azok között. Illetve azt is, hogy a korai példányoktól időben előre haladva kimutatható egy egyértelmű fejlődés ebben a koncepcióban. Haladjunk tehát fentről lefelé és időrendben. Bár a megszentelt süvegből csak csekély számú darab maradt fenn, számos ábrázoláson áll rendelkezésünkre, hogy tanulmányozzuk megjelenését, így azonban egy egyértelmű fejlődést meghatározni nem lehetséges. A süveg tetején megjelenik a napkorong, mely utalhat Krisztusra is, megtestesülésének misztériumát jelképezve, melyet a karácsonyi misén ünneplünk,³⁸ emellett Isten dicsőségének kifejezője, a Szentlelket jelképező galambbal együtt pedig a Szentháromságot jeleníti meg. A nap emellett kifejezetten az Úr védelmező természetét jeleníti meg,

„Mert nap és pajzs az Úr, kegyelmet és dicsőséget ad az Isten. Nem vonja meg javait az Úr azoktól, akik feddhetetlenül élnek.” (Zsolt 84,12)³⁹

Mivel a megszentelt süveg nem ment át jelentős ikonográfiai változáson, így ez az elem állandó maradt, szimbolikus jelentésével is a karácsonyi liturgiához kötődve.

A pengén megjelenő dedikációs feliratok a korai daraboknál is megjelennek, viszont a 14. század második felétől már nem pusztán a megrendelő pápát és a megrendelés évét tartalmazzák. A keresztény közösségek védelmezőjévé, bajnokává teszik a kard tulajdonosát. A kard ceremoniális nézete, mely szerint a kard hegye a ráültetett süveggel az ég felé néz, hozzáad egyfajta vertikálitást, ezáltal hierarchiát a szimbólumok olvasatához. Szent Péter és Szent Pál alakja, kik a katolikus egyház alappilléreként és annak képviselőjeként állnak⁴⁰ attribútumaikkal a penge két oldalán, valamint a némely alkalommal megjelenő bárkamotívum — valószí-

³⁴ WARMINGTON 2000: 96.

³⁵ HALL 1997: 87.

³⁶ SEIBERT 1986: 164–165.

³⁷ HALL 1997: 88.

³⁸ WARMINGTON 2000: 109.

³⁹ <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Zsolt%C3%A1rok%2084%3A12&version=NT-HU> (2026. május 14.)

⁴⁰ SEIBERT 1986: 264.

nűsíthetően a hajó, melynek kormányosa Krisztus, és az apostolok eveznek benne⁴¹ a kardot az isteni hatalom közvetítőjévé teszi, mely közvetítő az egyház alappilléren nyugszik. Bár a kardokat ajándékozásra szánták, mégis a megrendelőt reprezentáló jelvények jelennek meg, mégpedig a keresztezett kulcs és a pápai tiara, melyek egyértelműsítik, hogy a kard és minden, amit az képvisel, a pápa akaratából került az adott személyhez. A bővebb feliratok, melyek a hit védelmezőjévé avatják a kard forgatóját, szintén a pápa nevét tartalmazzák, ezzel is hangsúlyozva, hogy az a hatalomátadást (*translatio potestas*), melyet a kard viselése jelképez, kizárólag a pápának áll hatalmában közvetíteni. A vertikálitást és a hatalom áramlását erősítik az 1480-as évektől megjelenő figurális keresztvasak, melyeken a megjelenő delfinek, antropomorf lények és a legkésőbbi példányokon angyalok egyfajta *pszükhopomposz*ként vannak jelen, közvetítve a hatalom forrása és annak fogadója között. Ez a vertikális hierarchia Inigo López de Mendóza kardjában, valamint II. Ulászló király kardjában és azok testvérpéldányaiban teljesebben ki a leglátványosabban.

A megszentelt kard és süveg tárgye gyűttes elemeinek, bár külön-külön is rendelkeznek önálló jelentéssel, szimbólumrendszere mindenképpen együtt értelmezendő, ugyanis az együttes elemi egységet alkotnak. A két tárgy a hatalmat két különböző aspektusból jelképezi: míg a kard az aktív, cselekvő védelem tárgya, a pápai hatalom időleges kiterjesztése, addig a süveg fentről áramló, isteni védelmező hatalom megtestesítője. Roppant érdekes, hogy mire a szimbolizmus kiteljesedik, a pengék felirataiból eltűnik a keresztény közösségek védelméről szóló rész, és csak a megrendelő pápa és pontifikátusának éve marad meg. Nem sokkal ez után pedig az ekkorra kiteljesedett koncepció is háttérbe kerül.

Az ikonográfiai koncepció világos kommunikálásához kiemelkedően fontos, hogy a kard és süveg a megfelelő ceremoniális nézetben kerüljön értelmezésre, ez azonban az idő előrehaladtával elhomályosodik. A ceremoniális nézet ugyan nem, de a kardok dekorációja átfordul, ezzel felborítva az eredeti koncepció hierarchiáját.

Paradigmaváltás

A pápai díszkardok formai és funkcionális vizsgálata alapján megfigyelhető, hogy a karakterisztikus változásokkal a funkció is folyamatosan változik. Az almától kezdve már a forrásokban is lekövethető, hogy a megszentelt kard és süvegnek elsődlegesen a liturgiában betöltött szerepe jelenik meg, majd áthelyeződik a hangsúly a kardokért utalt fizetségre és a rajtuk dolgozó ötvösökre. A 15. század második felétől precízen rögzítésre került a pápa által patronált ötvösök és munkája. Egyre prominensebb helyet kapnak művészeti szintén, és egyre nagyobb kiváltságokban részesülnek. 1509-ben saját céhet is alapítanak önálló templommal, melyhez maga II. Gyula pápa adott engedélyt.⁴² A pápák szolgálatában álló ötvösök között olyan mestereket találhatunk meg, mint Ercole dei Fideli, akinek metszett és aranyozott *cinquedeai* a legismertebb díszfegyverek közé tartoznak, Caradosso Foppa, aki Hunyadi Mátyás budai udvarában is alkotott,⁴³ valamint Domenico da Sutri, aki II. Ulászló pápai díszkardjának és testvérpéldányainak ötvöse, és Caradossoval együtt ő is részt vett a római aranyműves céh

⁴¹ SEIBERT 1986: 114.

⁴² BUNT 1926: 2.

⁴³ BALOGH 1985: 358.

alapításában.⁴⁴ Az egyre aktívabb és tehetségesebb mesterek megjelenése a pápai udvarban folyamatosan emelkedő minőséget jelentett, amely mindig az ötvösművészet kiemelkedő darabjai közé emelte a pápai díszkardokat, folyamatosan követve az aktuális irányzatokat.

A megszentelt kard és süveg II. Gyula pontifikátusának idejére a pápai tiara után a második legfontosabb alkotássá nőtte ki magát. Ilyen presztízsű diplomáciai ajándék pedig kiváló eszköz volt a politikai befolyásolásra, ugyanis az épp aktuális jelölt vagy szívességet tett a pápának, ezáltal értékes szövetségesnek bizonyult, vagy a pápa ezzel igyekezett mintegy megvásárolni a szövetséget, ahogy ez II. Ulászló esetében is történt. Ha egy uralkodót jelöltek egy ilyen kard tulajdonlására, az egyértelműen felértékelte helyzetét a Pápai Állam szemében, ami akár azt is eredményezhette, hogy annak követe akár több helyet is előre ugorhatott a pápai precedencialistán.⁴⁵ Ehhez párosult II. Gyula, az úgynevezett „harcos pápa” politikai ambíciója is. A megrendelt kardok kijelölt tulajdonosai között számos olyan uralkodó is volt, akiknek támogatására számított a Velence-ellenes törekvéseiben.⁴⁶ A Signoria expanziója és kereskedelmi kapcsolata az Oszmán Birodalommal alapot adott egy elmérgesedő konfliktusra, melynek rendezéséhez számos szövetségest kellett maga mellé állítania. Az ilyen szövetségek kialakítására törekedve a megszentelt kard és süveg ajándékozásának gesztusa eredeti funkciójának ellentétévé vált. Az eddigi hatalomáramoltatás és védelem helyett politikai szövetségek kötésének eszközévé vált az egykor fő funkciójában ceremoniális tárgyegettes, mely a keresztény közösségek védelme helyett a Velence-ellenes állásfoglalásra motiválta annak tulajdonosát. Az 1508-ból, amikor a Cambrai-i Liga megalakult, nem rendelkezünk információkkal azt illetően, hogy a karácsonykor megszentelt kardot kinek ajándékozta a pápa, vagy egyáltalán sor került-e ajándékozásra, de a korábban megemlített Szent Péter lovagjainak kardja, melyet I. Miksa német-római császárnak és unokájának ajándékozott, hasonlóan a szövetség építését szolgálta.

Velence 1508. március 27-i kiközösítése után II. Gyula egyre vehemensebb politikát folytatott, melynek II. Ulászló magyar király is részese lett. A szankciók ürügyeként az Oszmán Birodalommal folytatott kereskedelmi tevékenységet használta fel, azonban a valós ok az Itália északi részén történt terjeszkedés volt. Az 1509-ben megáldott díszkardot II. Ulászló az 1510-es tatai országgyűlésen egy *extra curiam* ceremónián vette át, azonban mire a kard Tatára ért, a pápa szövetségét már Velence élvezte.⁴⁷ A Svájci Esküszövetség kardját, amelyet II. Gyula pápa 1510-ben áldott meg, hatalmas ünnepségek és az úgynevezett Juliusbanner zászlócsoporthoz kíséretében adták át 1512-ben. A Szentszék és Svájc kapcsolata már 1506-ban elkezdődött a svájci

⁴⁴ https://www.nga.gov/collection/artist-info.2053.html?artobj_artistId=2053&pageNumber=1 (2026. május 14.)

⁴⁵ LAKATOS 2017: 137–172.

⁴⁶ A kitüntetett személyek listája:

1503: I. (Szép) Fülöp, Kasztília későbbi királya

1504: VII. Henrik angol király

1505: XII. Lajos francia király

1506: IV. Jakab skót király

1507: III. Károly savoyai herceg

1508: nincs adat

1509: II. Ulászló magyar és cseh király

1510: Svájci Esküszövetség

1511: Raimondo de Cardona nápolyi alkirály

1512: a pápa ekkor már halálos beteg, nem áldott meg díszkardot

⁴⁷ Lakatos 2010: 2–12.

gárda létrehozásával, ami a konföderáció hasznára vált. Mathäus Schiner 1510-ben megkötött egy öt évre szóló szövetséget a pápa és a Svájci Esküszövetség között. Egy rögzített évi járadék ellenében a tizenkét helység átvette a templom védelmét, és engedélyezte a pápának 6000 főig svájci zsoldos katonák toborzását. Az 1511 kezdetén az egész Felső-Itáliát birtokló Franciaországgal szemben elszenvedett vereségek után megindult egy teljesen váratlan téli támadás is, amely végül hadjáratná nőtte ki magát. A hadjárat végül nem járt katonai sikerrel, azonban ennek köszönhetően a Svájci Esküszövetség, hogy végül II. Gyula a személye iránt tanúsított hűséget jutalmazta a megszentelt karddal és a szabad templomőrzői címmel.⁴⁸ Ez a paradigma-váltás a megszentelt kard és süveg funkciójában egyenesen a szimbolika változásához is vezetett.

Konklúzió

A pápai díszkardok történetének egy apró, de annál fontosabb szegletét vizsgálva, a bevezetésben megfogalmazott kérdések mentén vizsgáldtunk.

Első soron a pápai díszkardok adott korszakra jellemző tipikus fejlődésének kérdésére kell visszatekintnünk. A tárgyi anyagot áttekintettük, melynek folyamán leszűrhető egy egyértelmű fejlődés. A kardokat sokkal inkább az ötvösművészetben belül lehet értelmezni, egykorú alkotásokkal szembeállítva, melyekkel együtt a technika és az ornamentika egyaránt vizsgálható.

Bár a pengék ténylegesen jó minőségű acélból készült kardpengék, több esetben is éleztelenek, és egyértelmű, hogy nem használatra készültek. A markolat, a keresztvas és kardhüvely megformálása, azok aranyozott díszítése formailag gyakran közelebbi kapcsolatot mutat architektonikus elemekkel, mint a balluszterek vagy egyéb ötvösművészeti remekekkel, mint a kelyhek és monstranciák. Második kérdésünk alapján egyértelműen kijelenthető, hogy a pápai díszkardok tárgyköre sokkal inkább tükrözi az ötvösművészet prominens irányzatait, mint az aktuálisan kedvelt fegyverformákat. Bár mindkét terület mellett szólnak érvek, azonban mindenképpen szükséges egy összehasonlítás a két terület módszertana között. Ha csak a kardokat nézzük, a különböző vizsgálati módszerek tesztelése nélkül nem egyértelműen megítélhető, hogy a korai daraboknál merre billen a mérleg nyelve, azonban, ha az ajándék egészét nézzük, semmi kétség nincs afelől, hogy a művészettörténet tárgykörébe tartozik, és az egykorú műalkotások körében kell értelmezni őket. Mivel számos esetben a kardon kívül más elem nem maradt fenn, így csábítónak tűnhet, hogy az ilyen példányokat környezetükből kiragadva pusztán fegyverként értelmezzük, azonban elhamarkodott volna elvetnünk annak lehetőségét, hogy önmagában egy díszfegyver is lehet műalkotás. Mindemellett az egyik legfontosabb észrevétel, hogy pusztán tipológiai alapon elenyésző mennyiségben írhatóak le a kardok. A harmadik és talán legfontosabb kérdése a témának, hogy meghatározható-e egy konkrét pont, amikortól a pápai díszkardok élesen elválnak a tipológiával jól leírható formáktól, és az ötvösművészet olyan remekeivé válnak, melyek teljesen túlmutatnak eredeti funkciójukon. Bár az eltolódás a művészi igényesség felé folyamatosan látható, mégis kimutatható egy egyértelmű

⁴⁸ Senn 1993: 43–45.

ugrás az eltolódás mértékében az 1486-os kard után, mely a Domenico da Sutri által készített kardok megjelenésében tetőzik. Ez mind ikonográfiát, művészi virtuozitást és költségeket tekintve is egy kiteljesedést hoz, mely egybeesik a római aranyműves céh hivatalos megalapításával, amely a korszak legtehetségesebb mestereit vonzotta a pápai udvarba.

Ez az ugrás az alapvetően ceremoniális fegyvert a korábbi liturgikus funkciójától távolodva egyfajta diplomáciai ajándékká tette, mely a korábbi vertikális hierarchiát követő ikonográfia lassú elhagyásához vezetett. A megszentelt kard és süveg távolodásának kezdete a keresztény misztériumtól egyértelműen egybeesik II. Gyula pápa politikai ambícióktól fűtött uralkodásával, mely után a keresztény közösségek védelméről a személyes szövetségek formálására tevődik át a hangsúly. A keresztény rítustól való távolodás és a funkcióbeli változás végül a pápai díszkardok evolúcióját a diplomáciai ajándékok irányába terelte. Ez az elmozdulás indította el a forma fejlődését abba az irányba, mely a kardokat az alapvető kompozíció átfordulásával, a forma és technika dominanciájával a díszfegyverek ceremoniális típusa felől az önálló műalkotások irányába mozdította el, egy közegbe emelve a pápai díszkardokat a mindenkori ötvös-művészet mestermunkáival.

Melléklet

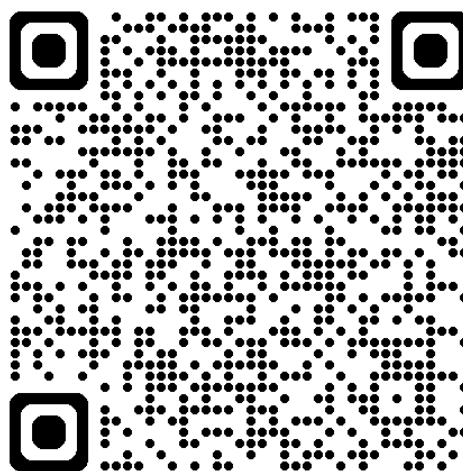
1. melléklet. A fennmaradt pápai díszkardok

	Megrendelő	Tulajdonos	Év	Őrzési hely
1.	IV. Jenő	II. János kasztíliai király	1446	Madrid, Real Armería
2.	V. Miklós	Francesco Foscari velencei dózse	1450	Velence, Palazzo ducale
3.	V. Miklós	Ludovico Bentivoglio bolognai követ	1454	Bologna, Museo Civico Medievale
4.	III. Kallixtus	IV. Henrik kasztíliai király	1457	Madrid, Real Armería
5.	II. Pius	III. Albert brandenburgi választófejedelem	1459	Berlin, Charlottenburg Schloss
6.	II. Pius	Christoforo Moro velencei dózse	1462	Velence Palazzo Ducale
7.	VIII. Ince	Inigo López de Medoza, Mondéjar I. márkija	1486	Madrid, Museo Lázaro Galdiano
8.	VIII. Ince	III. Vilmos felső-hesseni tartománygróf	1490	Kassel Museumslandschaft Hessen Kassel
9.	VI. Sándor	X. Bogislaw, Pomeránia hercege	1497	Bisingen, Burg Hohenzollern
10.	VI. Sándor	Cesare Borgia, Valence hercege	1500	Róma, Palazzo Caetani és London, V&A — kérdéses
11.	II. Gyula	IV. Jakab skót király	1506	Edinburgh, Edinburgh Castle
12.	II. Gyula	II. Ulászló magyar, horvát és cseh király	1509	Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum
13.	II. Gyula	Svájc	1510	Zürich, Landesmuseum Zürich
14.	VII. Kelemen	V. Károly német-római császár	1529	Madrid, Real Armería
15.	III- Pál	II. Fülöp spanyol király	1550	Madrid, Real Armería
16.	IV. Pál	II. Ercole d'Este, Ferrara hercege	1555	Benešov, Zámek Konopiště
17.	VI. Pius	II. Fülöp spanyol király	1560	Madrid, Real Armería
18.	IV. Pius	Habsburg Károly asztúriai herceg	1563	Madrid, Real Armería
19.	V. Pius	III. Fernando Álvarez de Toledo y Pimentel, Alba III. hercege	1566	n. a. (talán a Fundación Casa De Alba tulajdonában)
20.	V. Pius	II. Ferdinánd osztrák főherceg	1567	Bécs, Kunsthistorisches Museum
21.	XIII. Gergely	Báthory István lengyel király	1580	Krakkó, Wawel
22.	XIII. Gergely	II. Ferdinánd osztrák főherceg	1581	Bécs, Kunsthistorisches Museum

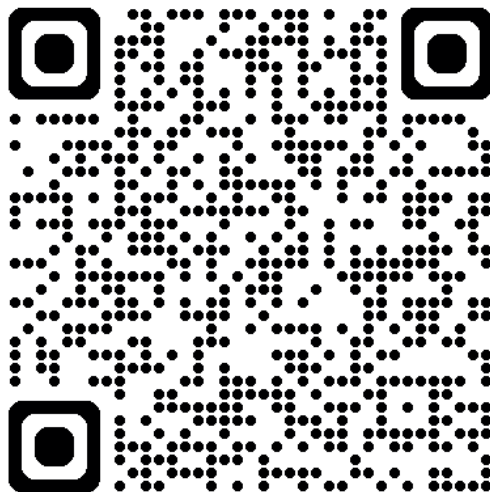
23.	XIV. Gergely	III. Fülöp spanyol király	1591	Madrid, Real Armería
24.	VII. Kelemen	III. Fülöp spanyol király	1594	Madrid, Real Armería
25.	VIII. Orbán	IV. Ulászló lengyel király	1625	Skokloster, Skoklosters slott
26.	X. Kelemen	III. Sobieski János lengyel király	1674	Krakkó, Wawel
27.	XI. Ince	III. Sobieski János lengyel király	1683	Krakkó, Wawel
28.	VIII. Sándor	Francesco Morosini velencei dózse	1689	Velence, Basilica San Marco
29.	XIII. Benedek	III. Ágost lengyel király	1726	Drezda, Rüstammer
30.	XIV. Kelemen	Francisco Ximenes de Texada, a Máltai lovagrend 69. nagymestere	1772	Párizs, Musée de Cluny

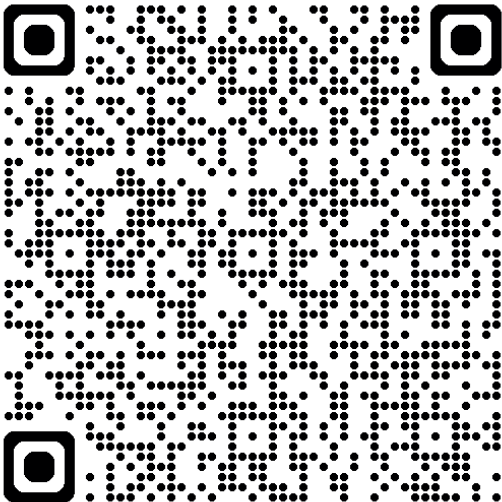
2. melléklet. Fontosabb példák technikai leírásai
(a tárgyak fotói elérhetők a QR-kódokon)

1. Museo Lázaro Galdiano Ltsz: 3204				
Adatok	Tulajdonos	Inigo López de Mendoza Tendilla grófja		
	Készítő	Giacomo Magnolino		
	Megrendelő	VIII. Ince		
	Megrendelés éve	1486		
	Átadás módja	in curiam		
	Átadás helyszíne	Róma		
	Átadás éve	1486		
PENGE	Hossz	110 cm		
	Pengető díszítése	Szent Péter és Pál, növényi motívumok		
	Medalionok	pápai insignia, családi címer		
MARKOLAT	Hossza	110 cm		
	Keresztvas dekorációja	delfinek		
	Szélessége			
	Chappe	hiányzik		
	Nódusz	tárcaforma		
	Markolatgomb	gömbforma		
Feliratok	Péteri oldal			Páli oldal
	+ GLADIVS · PROTECTIONIS · VNIVERSI · POPVLI · CHRISTIANI INNOCENTIVS · VIII · PONT · MAX · PÖTIFICATVS · SVI · ANN III CCCCLXXXVI			+ GLADIVS · PROTECTIONIS · VNIVERSI · POPVLI · CHRISTIANI INNOCENTIVS · VIII · PONT · MAX · PÖTIFICATVS · SVI · ANN III CCCCLXXXVI

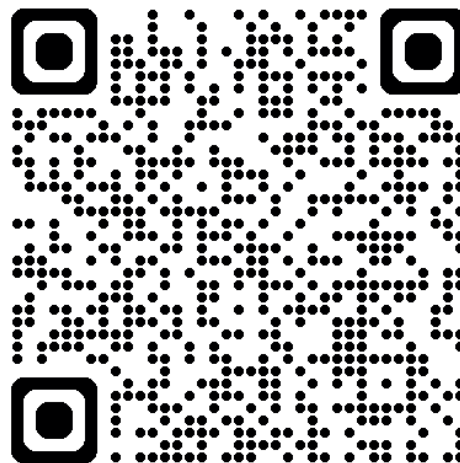

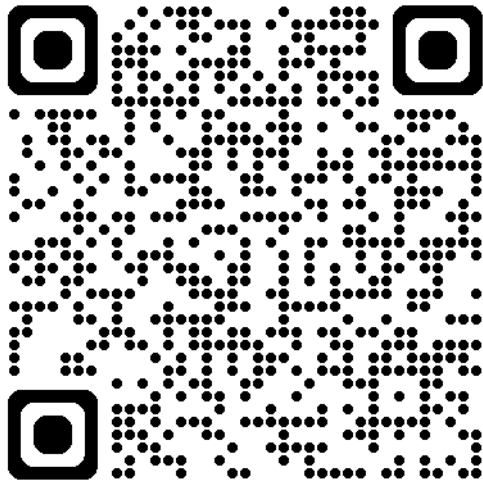
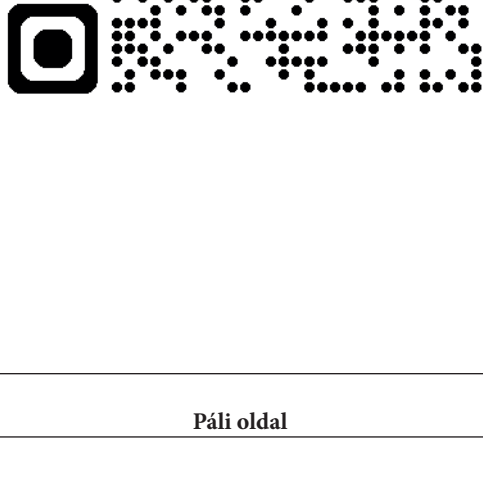
2.	Hessisches Landesmuseum Inv.: KP B II.613	
Adatok	Tulajdonos	III. Wilmos hesseni tartománygróf
	Készítő	Hieronimus da Sutri
	Megrendelő	VIII. Ince
	Megrendelés éve	1490
	Átadás módja	In curiam
	Átadás helyszíne	Róma
	Átadás éve	1491
PENGE	Hossz	103 cm
	Pengető díszítése	Szent Péter és Pál, növényi motívumok
	Medalionok	pápai insignia, családi címer, mottó
MARKOLAT	Hossza	
	Keresztvas dekorációja	szöveges
	Szélessége	
	Chappe	kagylóforma
	Nódusz	gömbölyded, vékony gyűrűvel
	Markolatgomb	lapított, gömbölyded
Feliratok	Péteri oldal	Páli oldal
	Keresztvas: + INNOCEN · CIBO · GENVEN · PONT · MAX · ANNO · SAL · MCCC (kopásnyom) Penge: ECCE + GLADIUM + ADDE-FENSIONEM + CHRISTIANEM + VERE + FIDEI + INNOCEN + CIBO + GENVEN + PP + VIII + PONTIFICA + SUI + VII Mottó: LEAVTE PASSE TOUT	Keresztvas: (kopásnyom)OCEN · CIBO · GENVEN · PAPA · VIII · PONTIFICA · SUI · VII Penge: INNOCEN + CIBO + GENVEN+PONT + MAX + ANNO + SAL + MCCCCCLXXXI Mottó: LEAVTE PASSE TOUT

3.	Magyar Nemzeti Múzeum Ltsz: 55.3235.		
Adatok	Tulajdonos	II. Ulászló magyar és cseh király	
	Készítő	Domenico da Sutri	
	Megrendelő	II. Gyula	
	Megrendelés éve	1509	
	Átadás módja	extra curiam	
	Átadás helyszíne	Tata	
	Átadás éve	1510	
PENGE	Hossz	110 cm	
	Pengető díszítése	Szent Péter és Pál, növényi díszítés	
	Medalionok	pápai insignia, családi címer	
MARKOLAT	Hossza		
	Keresztvas dekorációja	delfinek	
	Szélessége		
	Chappe	akantusz-levél	
	Nódusz	tojásdad forma	
	Markolatgomb	lapított, gömbölyded	
Feliratok	Péteri oldal		Páli oldal
	IULUIS II. PONT. MAX.		IULUIS II. PONT. MAX.

4. Schweizerisches Landesmuseum, Zürich Ltsz: DEP-852.1-3		
Adatok	Tulajdonos	Svájci esküszövetség
	Készítő	Domenico da Sutri
	Megrendelő	II. Gyula
	Megrendelés éve	1510
	Átadás módja	extra curiam
	Átadás helyszíne	Zürich
	Átadás éve	1511
PENGE	Hossz	110 cm
	Pengető díszítése	Szent Péter és Pál, növényi díszítés
	Medalionok	sérülés miatt nem látható
MARKOLAT	Hossza	
	Keresztvas dekorációja	delfinek
	Szélessége	
	Chappe	sérülés miatt elveszett
	Nódusz	tárcsaforma
	Markolatgomb	lapított, gömbölyded
Feliratok	Péteri oldal	Páli oldal
	IULIUS II. PONT. MAX. ANNO VIII	IULIUS II. PONT. MAX. ANNO VIII

5.	Kunsthistorisches Museum, Hofjagd- und Rüstkammer Ltsz: A 988a		
Adatok	Tulajdonos	II. Ferdinánd osztrák főherceg	
	Készítő	Michelangelo Comunello	
	Megrendelő	V. Pius	
	Megrendelés éve	1566	
	Átadás módja	n. a.	
	Átadás helyszíne	n. a.	
	Átadás éve	1567	
PENGE	Hossz	169,5 cm	
	Pengető díszítése	Szent Péter és Pál, növényi díszítés	
	Medalionok	sérülés miatt nem látható	
MARKOLAT	Hossza	126	
	Keresztvas dekorációja	antropomorf florális dísz	
	Szélessége	40 cm	
	Chappe	maszkaron	
	Nódusz	vékony tárcsaforma	
	Markolatgomb	kisplasztika szirénekkal és heraldikus jegyekkel	
Feliratok	Péteri oldal		Páli oldal
	PIUS V. PONTIFEX. OPTIMVS MAXIMUS ANNO II		PIUS V. PONTIFEX. OPTIMVS MAXIMUS ANNO II

Felhasznált irodalom

BALOGH Jolán

1985 *Mátyás király és a művészet*. Budapest: Magvető.

BUNT, Cyril G. E.

1926 *The Goldsmiths of Italy. Some Accounts of their Guilds, Statues and Work*. London: Martin Hopkinson and Company LTD.

BURCHARD, Johannis

1884 THUSANE, L. (szerk.): *Diarium (1492—1499)*. Paris: Ernest Leroux.

BURNES, Charles

1969 Papal Gifts to Scottish Monarchs. The Golden Rose and the Blessed Sword. *Innes Review* 20, 150–194. <https://doi.org/10.3366/inr.1969.20.2.150>

COWPER, Henry Swainson

1906/2006 *The Art of Attack*. Naval and Military Press.

HALL, James

1997 *Hall's Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art*. Cambridge: Cambridge University Press.

KALMÁR János

1958 *II. Ulászló pápai díszkardja 1509-ből*. Budapest.

KOVÁCS S. Tibor

2002 *II. Ulászló pápai díszkardja (Kat. 3.44)*. In CSÉFALVY Pál (szerk.): *A magyar kereszténység ezer éve*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 55–56.

LAKATOS Bálint

2010 A tatai országgyűlés és diplomáciai háttere (1508—1510). In LÁSZLÓ János (szerk.): *Annales Tataienses. A diplomácia válaszútján*. Tata, 29–65.

2017 Ordo Regum. Precedencialisták a pápai udvarban és a magyar király rangja a középkor végén. In TUSOR Péter — SZOVÁK Kornél — FEDELES Tamás (szerk.): *Collectanea Vaticana Hungariae* 15/2. Budapest, 137–172.

LESSING, Julius

1895 Die Scherter des preussischen Krontesors. *Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen* 16, 103–137.

LILEYKO, Jerzy

1987 *Regalia polskie*. Warsaw: Krajowa Agencja Wydawnicza.

MÉSZÁROS D. Szimonetta

2023 Caesare Borgia's Supposed Papal Sword. In *Tanulmánykötet (XI. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia [2022. november 25—26.])*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat.

MORONI, Gaetano

- 1854 Stocco e berrettone ducale. *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica* 70, 39–61.

MÜNTZ, Eugène

- 1882 *Les arts à lacour des papes pendant le XVe et le XVIe siècle: Sixte IV–Léon X. 1471–1521: 1. sect. Sixte IV.* Párizs.
- 1889 Les Epées d'honneur distribuées par les papes pendant les XIVe, XVe et XVIe siècles Deuxième article. *Revue de l'art chrétien* 39, 408–411.
- 1890 Les Epées d'honneur distribuées par les papes pendant les XIVe, XVe et XVIe siècles Deuxième article. *Revue de l'art chrétien* 40, 281–292.
- 1898 *Les arts à la cour des papes pendant le XVe et le XVIe siècle: Innocent VIII, Alexandre VI, Pie III (1484–1503).* Párizs.
- 1901 Les epees d'honneur distribuées per las papes a propos d'une publication récente. *La revue de l'art ancien et modern* 25, 251–262, 331–340.

OAKESHOTT, Ewart

- 2000 *Records of the Medieval Sword.* The Boydell Press.

PINTI, Paolo

- 2001 Lo stocco pontificio. Immagini e storia di un'arma, Saggi di opologia. *Circolo culturale armigeri del Piave* 12, 3–52.

SCHÄFER, K. H.

- 1914 Die Ausgaben der Apostolischen Kammer unter Benedikt XII. Klemens VI und Innocenz VI (1335–1362). *Vatikanische Quellen zur Geschichte der päpstlichen Hof-und Finanzerwaltung* 3.

SEIBERT, Jutta

- 1986 *A keresztény művészet lexikona.* Budapest: Corvina.

SENN, Matthias

- 1993 Julius Schwert 1512. Geweihte Papstgeschenke an die Eidgenossen. In *Zentralbibliothek Zürich. Alte und neue Schätze.* Zürich, 43–45.

STRUTT, Josef

- 1801 *The Sports and Pastimes of the People of England from the Earliest Period.* Methuen & Company.

WARMINGTON, Flynn

- 2000 The Ceremony of the Armed Man. The Sword, the Altar and the L'homme armé Mass. In HIGGINS, Paula (szerk.): *Antonie Busnoys. Method, Meaning and Context in Late Medieval Music.* Oxford: Oxford University Press.

YRAIRTE, Charles

- 1886 Le Graveur d'Epees de Cesar Borgia. *Les Lettres et les Arts* 1, 163–184.

From functionality to artwork

— The evolution of papal swords as part of the consecrated sword and turban

The study examines the formal and functional evolution of papal swords within the tradition of the blessed sword and hat. It seeks to determine whether an evolutionary trajectory is discernible, the extent to which these objects can be considered works of art, and at what point they diverged from their original function as weapons. The pope would bless the sword during the Christmas liturgy and subsequently bestow it upon rulers or privileged individuals. The sword, hat, and belt formed a unified symbolic system expressing the transmission of papal approval and power. The tradition persisted from the mid-14th century until 1825, although its origins remain somewhat obscure. Given the scarcity of surviving examples and the difficulty of precisely defining this group of objects, the author establishes criteria for their identification. Symbolically, the sword represents active defense, while the cap signifies divine protection. As part of this prestigious gift the papal swords gradually evolved into objects of ceremony and prestige. From the late 15th century onwards, the artistic nature of these objects became more pronounced, and the role of the goldsmiths grew in importance. During the pontificate of Julius II, these swords became instruments of politics and diplomacy. Overall, the evolution of papal ceremonial swords shows a progression from liturgical weapons towards independent works of art and diplomatic gifts.